

híre-nevével, drámáit a *Bánk bán*hoz mérte s emlékirataiban csakis magáról beszélt.

Feltűnő tévedés, hogy Petőfi e közismert sorait :

A szerelem mindent pótol s a szerelmet
Nem pótolja semmi

Tóth Kálmánnak tulajdonítja. A szerelem költőjét siratja el a nekrolóban s talán úgy vélekedett, hogy ezt a mondást Tóth Kálmánnak kellett mondania.

A két kötetet dr. Rubinyi Mózes rendezte sajtó alá s néhány fölvilágosító jegyzettel látta el. Az egyöntetűség rovására megy, hogy az ujságokat, melyekben e tárczák megjelentek, hol szám, hol napi kelet szerint jelöli.

VÉRTESEY JENŐ.

Csiksomlyói iskoladrámák. A csiksomlyói szt. ferenczrendi kolostor könyvtárának kéziratából kiadták, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátták *dr. Alszegehy Zsolt és Szlávik Ferencz.* (Régi Magyar Könyvtár 32 kötet.) Ara 4 korona.

A csiksomlyói ferenczrendi zárda tulajdonában levő kéziratos kötetből. 1897-ben *Fülöp Árpád* négy nagypénteki misztériumot közölt (»Csiksomlyói nagypénteki misztériumok«, Régi Magyar Könyvtár 3. köt.). A kötet maga 48 misztériumot tartalmaz, a melyek 1736—1774 között készültek. Ezek közül 37 passio-játék, a többi tisztán dogmafejtetés. Fülöp i. h. részletesen ismertette az összes darabokat. Tanulmányát e sorokkal végezte : »Szándékom kinyomatni mindazokat a darabokat, melyek a közlésre érdemesebbek ; egyúttal szemelvényekkel bővített részletes kivonatát fogom nyújtani a közlésre kevésbé érdemes többi színműnek is. Akkor aztán kiterjeszkedem arra is, a mit itt mellőztem : megkísérlem kimutatni, mennyiben eredetiek s mennyiben utánozzák a latin vagy német misztérium-drámákat a csiksomlyóiak«. (I. m. 46. l.) 16 év telt el e sorok írása óta a nélkül, hogy annak beváltásáról akár Fülöp, akár valaki más gondoskodott volna. Pedig e nélkül — s hány ilyen *nem kötelező* ígéret hangzott már el irodalomtörténet-írásunkban ! — a magyar dráma történetéről hiányos a tudásunk. E misztériumok nem csupán iskolatörténeti adalékok, hanem valóságos, keresztény műveltségünknek nagyfontosságú eszközei. Mint a középkor festészete, úgy az újkor misztériuma elsősorban a keresztény vallás történetét illusztrálta. Az által, hogy Krisztusnak s az ő tanítványainak históriáját *naturaliter* a közönség szemei elé állította, öntudatlanul is példát nyújtott arra : miképen kell emberi viszonyok között Krisztus szellemében élnünk. Kulturális szempontból ezt a keresztény művészetet többre kell becsülnünk a legjobban kihegyezett dogmafejtetésnél. Az bizonyos, hogy az iskoladrámák (mert hiszen ilyenül tekinthetjük a misztériumokat is) legtöbb esetben az ifjúság használatára készültek, s csak kevés olyan előadásról tudunk, a mely a *közönség*nek szólt. Ámde az iskolás

ifjúság idővel *közönség* lett s fiataalkori emlékeit magával vitte az iskolával később tán soha nem érintkező életbe. Jó ezt figyelembe vennünk e drámák olvasásakor.

Az említett mulasztást — ha nem épen a misztériumok terén — most dr. Alszeghy Zsolt és Szlávik Ferencz igyekeztek kipótolni. »*Csiksomlyói iskoladrámák*« czímen négy drámát adtak közre a szükséges bevezető és a szöveget kísérő jegyzetekkel. A történeti bevezetésből (melyet Szlávik írt) megtudjuk, hogy a zárda könyvtárában a főntebb említett misztériumos köteten kívül két kötetben és külön füzetekben 28 iskoladráma maradt ránk. E két kötet 7+6 drámát tartalmaz (I. köt. 1. *Superbia Dejecta Humilitas Exaltata*, 2. *Innocentia benefica castitatis coronata*, 3. *Actio allegorica de parente*, 4. *Exaltatio Crucis*, 5. *Actio Pentecostalis*, 6. *Zapolya-Bebek*, 7. *Rusticus Imperans*. II. köt. 1. *Misericordia Dei*, 2. *Actio Tragica pro Anno 1776*, 3. *Actio Populo*, 4. *Actio Parascevice*, 5. *Actio Populo Devoto*, 6. *Jeroboám*). Szerzőkül Ferenczi Vitust, Borbély Absolont, Kézdi Gráciánt, Fülöp Fábiánt, Szentés Regináldot és Tima Balthazárt (?) említi Szlávik. Valószínű azonban, hogy a jelesebb növendékek is írtak drámát. Mind a 28 iskoladrámát — sajnos, csak a felsoroltakról tájékoztat Szlávik, ellenben a füzetekben levő 16 darabról egyetlen szóval sem emlékezett meg — maguk a szerzők másolták be a csiksomlyói Mária-társulat füzeteibe, Ferenczi Vitus praesessége idejében 1776-ban. A II. köt. 2. sz. darabjának kivételével — a mely még egy másolatban megvan ugyanott — a többi jelenlegi tudomásunk szerint unicum.

Ez iskoladrámákat 1773—1780-ban adták elő pünkösd szombatján és nagypénteken, kivételesen azonban máskor is. Az előadásokat kezdetben az iskolaépületnek erre a célra kijelölt termében tartották, hol állandó színpad volt. A színpadot két festett közfalal el lehetett különíteni; mozgatható kulisszái is voltak. Jó időben szabad előadást tartottak a Kis-Somlyóhegynek Jézushágóján. Színészekül diákok szerepeltek, de alkalom szerint katonákat vagy falusi legényeket is fölléptettek. Az előadásokat nemcsak az ifjúság látogatta, hanem a búcsúra összegyűlt vidéki közönség is, a mely ezért belépti díjat fizetett. Idővel annyira népszerűvé lettek ezek az iskolai előadások, hogy a megye más-más községeiben is megismételték. Ezek a vándorszínielőadások nem csekély hatással voltak a magyar nemzeti színészet kialakulására.

A bevezetés második részében »*dramaturgiai rész*« czímmel Alszeghy ismertet meg a XVIII. századi iskoladrámák költészet-tanával. »Ha igazságosak akarunk lenni szerzőink méltánylásában, — írja — nekünk is figyelembe kell vennünk azokat a törvényeket, a melyekhez mérte a művet az előterjesztett darab előadásáról határozó *consultatio*.« Alszeghy magyarázata tanulságosan egészíti ki Szláviknak becses históriai tájékoztatóját. Van azonban kifogásom is ellene. Nem tudom, mire való a szövegbe latin és francia idézeteket keverni. Jegyzetben van annak a helye.

A kötet legnagyobb részét a négy dráma szövege foglalja el: I. *Misericordia dei*, II. *Exaltatio Crucis*, III. *Zapolya-Bebék*, IV. *Rusticus imperans*. E drámákról s a hozzájuk fűzött (EPhK. 1910. 233—5. l.) kommentárról akkor mondhatunk többet, ha a hír szerint ismert többi iskoladrámák is meg fognak jelenni.

DR. BORBÉLY ISTVÁN.

Illei János: Tornyos Péter. Kiadta és bevezetéssel ellátta dr. Alszeghy Zsolt. (Régi Magyar Könyvtár 33. köt.) Ára 1 kor. 60 fillér.

Illei Tornyos Péteréhez mindeddig csupán egy probléma fűződött: vajjon mennyiben átdolgozás? E kérdést Riedl F. vetette föl egyetemi előadásában, utalván arra, hogy »molièrei jelenetek vannak a darabban«. Riedl nyomán Gragger Róbert részletesen összehasonlította (EPhK. 1908. 585—598.) Molièrenek *Bourgeois gentilhomme*-ját Tornyos Péterrel s úgy találta, hogy »a főmotivumok közösek: nagyravágyó polgár a főhős; mindenki, a ki csak teheti, rászedi; hogy a felsőbb körökbe juthasson, öreg kora ellenére tanulni kezd, kapkod a műveltség után, de faragatlan, esetlen. Hetvenkedik hamarosan szerzett csekély tanultságával s felsül vele«. Az epizódok közül a tánczemek felsorolása, a kétszeri átöltözés, a szerepek, a dalok mind közösek. Ellenben »Lőrincznek alakját Molière Nicoléján kívül Holbergnek *Don Ranudo de Colibrados* érdekes alakja, Pedro lakáj, inspirálta«. Az tehát, hogy Illei, ki francziául tudott, tényleg használta Molière és Holberg idézett műveit, ezek után többé nem lehetett kétséges. Azonban Gragger tovább fonta okoskodását. Molière *Bourgeois gentilhomme*-jának legrégebbről ismeretes fordítása 1769-ből való. E fordítást az egri jezsuita kollégiumban a XVIII. század végén el is játszották; ránk egy kolozsvári másolatban maradt, a melyet Beöthy Zsolt fedezett föl. A kolozsvári kéziratnak van még egy másolata a gyulafehérvári Batthyány-könyvtár iskoladrámakódexében, s e másolat mellé van kötve Illeinek két más darabja, *Salamon* és *Titus*. Gragger főleg ezekből a körülményekből arra következtetett, hogy a *Tornyos Péter* alapjául szolgáló *Fenhéjázó*-t (mert ez a Molière-fordítás címe) szintén Illei János fordította.

Alszeghy Zsolt (»Illei János élete és írói munkássága«. Nagyszombat, 1908.) elfogadta Gragger positiv eredményeit, a *Fenhéjázóra* vonatkozó hypothesisit azonban hibásnak tartotta. »Gragger abból indul ki, — írja (E Ph K. 1909. 166.) — hogy a *Fenhéjázót* magában foglaló gyulafehérvári kézirat Illeinek is megőrizte két darabját, a *Salamont* és a *Titust*. Ámde a *Titus* nem Illeinek a fordítása, hanem Kereskényié, a *Salamon* pedig nem Illeinek kezeírása, hanem a drámának idegen kéztől eredő, nyomtatott szövegen alapuló, elrontott másolata.« A polemiát Graggernek replicája zárta be (E Ph K. 1909. 316.), a hol ismételve kijelentette: »a szerzőség kérdése marad, a mint azt felvettem«.